

УДК 94(477.54)

С. С. ТЕЛУХА, канд. іст. наук, ст. викладач НТУ «ХПІ»

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЕКТОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

В статті розглядаються питання пов'язані з основними напрямками зовнішньополітичної діяльності України після здобуття незалежності. Характеризуються історичні умови в яких опинилася українська дипломатія та аналізуються проблеми та перспективи її подальшого розвитку.

Ключові слова: українська дипломатія, зовнішня політика, правові основи, міжнародне визнання, міжнародні організації, миротворчість.

Постановка проблеми. Сучасна Україна продовжує боротися за міжнародний статус та визнання її активним суб'єктом міжнародних відносин, тому дипломатія для молодшої української держави є важливою формою самоствердження та дієвим способом заявки про себе в світі. Головне завдання дипломатії – системна та ефективна реалізація зовнішньополітичного курсу держави, захист її інтересів на міжнародній арені. Сучасні міжнародні відносини та світова політика динамічно розвиваються та завдають нові тенденції та напрямки дипломатії, яким Україна намагається слідувати та реалізовувати.

Мета даної публікації полягає у висвітленні процесу становлення дипломатичної діяльності незалежної України через призму аналізу основних напрямків діяльності української дипломатії та зовнішньополітичних пріоритетів. Для написання її було використано нормативні документи, статті та інтерв'ю

© С. С. Телуха, 2013

міністрів закордонних справ послів в Україні та періодичні видання «Зовнішній світ», «Polise» та інш. [1-13].

Виклад основного матеріалу. Щойно стали утворюватися людські спільноти, відразу знадобилися люди, здатні забезпечити контакти між ними [11, с. 48] Подібний список контактів, угод, договорів українська історія нараховує чимало і з давніх часів. Витоки української дипломатії зумовлені історичними, політичними та економічними факторами, які вплинули на формування її власного характеру та особливих рис. Майже всю свою історію Україна та її окремі частини перебували під владою інших держав, що наклало відбитки на її культуру, традиції державотворення, культуру, економіку тощо.

Здобувши незалежність ми здобули і право на незалежну зовнішню політику. Указом президента України від 2005 р. 22 грудня в Україні святкується «День працівників дипломатичної служби». Цей день обрано не випадково, адже саме 22 грудня 1917 р. по указу уряду Української Народної Республіки був ухвалений Генеральний секретаріат міжнародних справ, і саме ця подія є основоположною сучасної української лінії дипломатії. Крім того в добу української національної революції 1917-1920 рр. було прийнято «Закон про посольства і місії Української Держави», «Закон про українську консульську службу». За період Гетьманського уряду розпочали діяльність перші вітчизняні Консульські курси – навчальний заклад, що був покликаний забезпечити державу дипломатичними і консульськими фахівцями [5]. Сучасні українські дипломати підтверджуючи цю тезу, говорять: «Дипломатія народжується разом з державою. Тому 20 років незалежності України для нас, дипломатів, – подвійне свято. Адже це водночас і день справжнього народження сучасної української зовнішньополітичної служби, і річниця її появи на міжнародній сцені як повноправного гравця» [1, с. 6].

Звичайно, Україна має невеликий досвід своєї власної зовнішньополітичної діяльності, проте її формування склалося не на пустому місці. Молода українська дипломатія увібрала досвід Міністерства закордонних справ Української РСР, багато етнічних українців брали участь у формуванні та діяльності зовнішньополітичних органів тих держав, в складі яких перебували українські землі, навіть їх очолювали [2, с. 10].

Правові засади зовнішньої політики новоствореної незалежної України базувалася на нормативній базі, що включала наступні документи «Декларація про Державний суверенітет», «Акт проголошення незалежності», «Основні напрямки зовнішньої політики України», «Конституція України». Впродовж 21 року незалежного розвитку нормативно-правова база, що регулює зовнішньополітичну діяльність України постійно розширювалася і сьогодні це низка Актів Президента України, Указів Верховної Ради та Кабінету Міністрів України [5].

Новостворена держава постала перед проблемою формування органів зовнішньополітичних відомств, визначення основних напрямків зовнішньої політики та визнання її як самостійного гравця на міжнародній арені. Враховуючи той факт, що в системі Міністерства Закордонних Справ працювало лише 97 дипломатів, понад 130 країн світу визнали Україну на початку 1990-х рр. [2, с. 11]. Одразу після проведення Всенародного референдуму, 2 грудня 1991 р. Україну як

незалежну державу визнала Польща та Канада. Згодом до них приєдналися США, Росія, Китай, Франція, Німеччина, Велика Британія. Таким чином, українська дипломатія змогла впоратися з цим завданням, налагодити ефективну роботу та за такий короткий час досить успішно заявити про Україну в світі [1, с. 6].

Участь України в міжнародних організаціях та розширення їх мережі було також важливим напрямком зовнішньої політики. Пожинаючи спадщину Радянського Союзу у вигляді членства України в ООН, українська дипломатія робила все від неї залежне щоб здобути в цій організації авторитет та розвинути активну багатопланову діяльність та визнання.

Мабуть, найяскравішою іміджевою сторінкою історії української дипломатії є головування Міністра закордонних справ Генадія Удовенка на засіданнях 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1997-1998 рр, непостійне членство України в Раді Безпеки ООН в 2000-2001 рр., Економічної і Соціальної Ради ООН. Сьогодні Україна є одним із претендентів на членство в Раді Безпеці ООН на термін 2016-2017 рр. [1, с. 8].

Україна є членом близько 68 міжнародних організацій, це і ООН (Організація Об'єднаних націй), ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури), ОБСЕ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі), РС (Рада Європи), СНГ (Співдружність незалежних держав), ГУАМ (об'єднання Грузії, України, Азербайджану, Молдови), МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергетики), МВФ (Міжнародний валютний фонд), СБ (Світовий банк), Міжнародна морська організація, Міжнародна організація цивільної авіації, Всесвітня туристична організація та ін. Україна своїм членством в міжнародних організаціях не лише заявляє світу, що вона є активним гравцем на світовій арені, а й слугує швидшому вирішенню внутрішніх проблем держави, проведенню адміністративних реформ, розвитку науки, культури, тощо.

Важливим напрямком зовнішньої політики України в роки незалежності була і є миролюбність, про це свідчить низка миротворчих акцій і місій, в яких країна брала участь.

Українське законодавство сприяє миротворчості, про що свідчать відповідні закони та укази. Так, 18 травня 1999 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про участь України в міжнародних миротворчих організаціях», у лютому 2000 р. Президент України ухвалив Указ «Про порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях». За роки незалежності українці виконували миротворчі почесні місії в Анголі, Гватемалі, Боснії і Герцоговині, Македонії, Таджикистані, Хорватії. Україна була представлена в місіях ООН в Косово, Східному Тиморі, Афганістані, Сьєрра-Леоне. За часи незалежності лише під егідою ООН взяли участь понад 12 тис. військовослужбовців Збройних Сил України [2, с. 12].

Миротворча діяльність проводилася і в рамках Партнерство Україна НАТО, яка регулюється документами: Хартія про особливе партнерство; Декларація про її доповнення від 21 серпня 2009 р.; Положення Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [1, с. 11]. За роки незалежності українські миротворці входили до складу Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані,

тренувальної місії НАТО в Іраку, багатонаціональних сил безпеки в Косово. Україна брала участь в антитерористичній операції НАТО у Середземному морі під назвою «Активні зусилля». Результати цього партнерства є помітними та важливими. Адже, виконуючи річні плани НАТО, Україна модернізує армію, бере участь в миротворчих акціях, науково-технічній співпраці, боротьбі з організованою злочинністю й тероризмом.

Євроінтеграція сьогодні, як і з початком незалежного існування, є для України пріоритетним курсом зовнішньої політики. Важливість ролі інтеграції України до Європейського Союзу засвідчує подання 2002 р. Послання Президента України до Верховної Ради – «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 рр.», де визначається низка практичних кроків щодо питань європейської інтеграції, які за своєю природою цілком можна вважати державними орієнтирами європейського вибору. Це, зокрема: отримання Україною членства у Світовій організації торгівлі; проведення переговорного процесу та підписання Угоди про асоціацію, створення зони вільної торгівлі й реальних передумов для вступу України до ЄС [9].

З цього часу пройшло більше 10 років, протягом яких Україна наполегливо бажає наблизитися до європейських стандартів. 23 листопада 2009 р. Україна та ЄС офіційно схвалили новий імпульс відносин «Порядок денний асоціації Україна-ЄС».

Стратегією подальшої діяльності у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції є активний перехід на сучасні європейські категорії здійснення послідовного та виваженого реформування економічної і соціальної сфер; ефективності процесу наближення законодавства України до законодавства ЄС; реалізації положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС та його членами. Не менш важливими є сприяння розвитку торгівлі та інвестицій, забезпечення підґрунтя для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, громадського, науково-технологічного та культурного співробітництва, а також підтримки зусиль України щодо зміцнення демократії, розвитку її економіки та завершення переходу до ринкової економіки. Звичайно, в Україні існує чимало проблем, які потребують відповідної реакції та пошуку шляхів їх вирішення, проте слова президента Європарламенту Мартіна Шульца, підтримують надію на вступ України до ЄС: «Ми погоджуємося, що Україна повинна залишитися якомога ближче до ЄС. Україна потрібна Європі, а Європа – Україні» [13].

Крім прагнення бути членом ЄС Україна продовжує традиційні відносини в політиці, економіці, культурі з іноземними країнами, насамперед з Російською Федерацією, Республікою Білорусь, з країнами Центральної Азії, з США, КНР, Канадою, країнами Азії, Африки та Південної Америки [2, с. 12].

Проаналізувавши зовнішньополітичні орієнтири України за часи незалежності, хотілося звернути увагу і на деякі проблеми, які, на мою думку є актуальними у наш час.

По-перше, це проблема пов'язана з побудовою позитивного іміджу України за кордоном. Питання є досить важливим моментом в налагодженні міжнародних зв'язків для нашої держави. Успіх зовнішньополітичної діяльності забезпечують

люди – дипломатичні представники, державні службовці, які пов'язані з веденням зовнішньої політики України. Саме на них в певній мірі лягає відповідальність за створення позитивного іміджу України в світі [6, с. 30]. Досить часто імідж України потрапляє під стереотипні оцінки, негативні враження і разом з тим, піддається змінам та щоб уникнути цього необхідна злагоджена та систематична робота не лише за кордоном, а й у середині країни.

Пробуксовування реформ, страшна економічна криза 1990-х, «касетний» і «кольчужний» скандали, глибоко вкорінена корупція, політичний хаос, за висловом К. Грищенко: «усе це було по нашому міжнародному іміджеві, крало наш час і енергію, сковувало зовнішньополітичний маневр..» [1, с. 7]. Але українська дипломатія вистояла і продовжує гідно відстоювати власні позиції в міжнародній політиці.

Формування іміджу країни досить вагомий фактор її визнання та залучення до міжнародної спільноти. Досить важливо при цьому розуміти взаємозв'язок між зовнішньою політикою країни, дипломатом, який її представляє в іншій країні та іміджем, який формується. Для перспектив на шляху створення такого позитивного іміджу необхідно створювати спеціальні відомства на кшталт Франції, де діє Комітет по створенню правильного іміджу Франції [6, с. 31]. Проте, останнім часом українська влада розпочала проводити роботу в цьому напрямку. Заслуговує уваги Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми формування позитивного міжнародного іміджу України». Беручи до уваги недостатню представленість України в інформаційному просторі інших держав, а також поширення серед іноземних громадян різного роду хибних та упереджених уявлень про неї, що є наслідком впливу низки факторів, зокрема низького рівня інтегрованості у світовий інформаційний простір внаслідок слабкого розвитку необхідної для цього матеріально-технічної бази [10]. Метою цієї програми є створення у світі інформаційного простору, сприятливого для політичного та соціально-економічного розвитку України, її сприйняття міжнародним співтовариством як надійного, передбачуваного партнера, що неухильно дотримується принципів зміцнення демократичних засад суспільного життя і подальшої лібералізації економіки, має розвинуту індустріальну базу, висококваліфіковані трудові ресурси, значний інноваційний, науково-технічний, промисловий, сільськогосподарський і туристичний потенціал, культурні та історичні традиції.

Подібні тенденції дають надію та оптимізм для української дипломатії, яка сподівається, що Україна подолає свої внутрішні труднощі та сформує стійкий імідж на твердому фундаменті. Як зазначив Міністр Закордонних Справ К. Грищенко: «Зовнішня політика є продовженням політики внутрішньої й залежить від неї безпосередньо. Легко дипломатам, якщо в їхній країні все йде гладенько й без проблем. Наше ж внутрішнє життя за всі 20 років гладеньким і безпроблемним не наважиться назвати й найбезнадійніший оптиміст» [1, с. 6-7].

По-друге, це проблема пов'язана з підготовкою фахівців в галузі професійної дипломатії. Нещодавно в Україні існувала проблема недостатньої кількості професійних кадрів, що значно перешкоджало налагодженню відповідної

зовнішньої політики. Сьогодні освітня система задовольняє потреби української дипломатії, хоча спеціалізованих вищих навчальних закладів з міжнародних відносин ще недостатньо. Флагманом в цьому напрямі є Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, список продовжує Дипломатична Академія України при МЗС, факультети міжнародних відносин при Львівському, Одеському, Чернігівському, Донецькому, Луганському університетах та Інститут сходознавства та міжнародних відносин «Харківський колегіум».

По-третє, це належне представництво жінок в сфері зовнішніх відносин. Світова спільнота вже давно веде мову про рівноправність між чоловіками та жінками. Здавна, дипломатія вважалася чоловічою сферою, адже це не просто професія, а спосіб життя. Не дивлячись, що поняття «жінка-політик» і «жінка –дипломат» сьогодні є звичними, все ще існують перешкоди в їхній професійній діяльності.

У 2000 р. РБ ООН прийняла резолюцію № 1325, якою підтвердила важливу роль жінок в запобіганні та врегулюванні конфліктів, побудові миру. Прийнята Україною Декларація тисячоліття ООН від 2000 р. передбачала просування статевої рівності шляхом досягнення паритету гендерного представництва в органах державної влади. На сьогодні ще мало жінок – послів від нашої держави. Можна привести лише деякі приклади представництва українок на таких високих дипломатичних посадах. Так, станом на 2012 р. Надзвичайними і Повноважними послами України у Ватикані та при Мальтійському ордені є Іжевська Т. І.; Республіці Куба та Боліварианській Республіці Венесуела – Саєнко Т. Г.; Чорногорії – Слюсаренко О. О. 25 січня 2012 р. головою Центру ОБСЄ в Астані призначено Зарудну Н. М. [4, с.]. Тож, шановні жінки, все в ваших руках!

Висновки. Українська дипломатія пройшла тривалий час розвитку та перейшла в якісно нову форму лише після здобуття незалежності. Дипломатія постійно розвивається, поступово розширюється представництво дипломатичних органів за кордоном, Україна активно бере участь в міжнародних організаціях та товариствах, укладає різні двосторонні угоди та є активним суб'єктом світової зовнішньої політики. Завершити даний фрагмент хочу словами метра англійської дипломатії Г. Нікольсона, який говорив: «дипломатія не є винаходом чи забавкою якої-небудь політичної системи, вона слугує важливим елементом розумних відносин між людьми та народами...». Тож, сподіваємося, що українська зовнішня політика буде вдалою та розумною в руках досвічених українських дипломатів.

Список літератури: 1. Грищенко К. Незалежна Україна. 20 років на світовій сцені / К.Грищенко // Зовнішні справи. – 2011. – № 7-8. – С. 6-9. 2. Гуменюк Б., Малюська А. 20 років зміцнення української державності / Б.Гуменюк, А. Малюська //Зовнішні справи. – 2011. - № 7-8. – С. 10-13. 3. «День працівників дипломатичної служби» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>. 4. Жінки в дипломатії: історичні аспекти і тенденції сучасності // Зовнішні справи. – 2012. – № 6. – С.44-46. 5. Історія та традиції зовнішньополітичної служби України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uanato.info/4-minzakspravua.asp>. 6. Кочубей Ю.М. Імідж дипломата – імідж країни // Науковий Вісник Дипломатичної Академії України. – Випуск 5. – 2001. – С. 30-35. 7. Овсій І. О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року): Навч. посібник. — 2-ге вид. — Київ: Либідь, 2002. - 240 с. 8. Павлов Н.В. Нужна ли дипломатам психология?// Polise. – 2009. – № 2. – С. 185-194. 9. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році». – К.: Інформаційно-

видавничий центр Держкомстату України, 2003. – 478 с. **10.** *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.06.2007 № 379-р* “Про схвалення Концепції Державної програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2007-2010 роки Публікації: Офіційний вісник України, 22.06.2007, N 43, ст. 1725, стор.63. **11.** *Сліпченко О.* Справи посольські // Зовнішні справи. – 2012. – № 6. – С. 48-51. **12.** *Тернер Л.* Посли на високих підборах йдуть до вас? [Електронний ресурс] /Режим доступу: <http://blogs.fco.gov.uk/leighturner/uk/2012/03/07>. **13.** *Україна потрібна Європі, а Європа - Україні – президент Європарламенту.*[Електронний ресурс] / Режим доступу:http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukrainia_potribna_e_vropi_a_e_vropa___ukraini___prezident_e_vroparlamentu_1820115.

Надійшла до редколегії 30. 04. 2013 р.

УДК 94(477.54)

До питання про вектори української дипломатії в роки незалежності / Телуха С. С. // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХП». – 2013. - №. 25 (998) – С. 124-130. Бібліогр.: 13 назв.

В статье анализируются основные направления внешней политики Украины после провозглашения независимости. Основное внимание уделено характеристике проблем и перспектив развития украинской дипломатии. Рассмотрены тенденции внешнеполитической деятельности Украины в миротворчестве, участии в международных организациях, сотрудничестве с соседними государствами. Выделены проблемы украинской дипломатии на современном этапе.

Ключевые слова: украинская дипломатия, внешняя политика, правовые основы, международное признание, международные организации, миротворчество.

The main directions of foreign policy of Ukraine since independence are analyzed in article. The main emphasis is focused on the problems and prospects of development Ukrainian diplomacy. The tendencies of foreign policy of Ukraine in peacemaking, participation in international organizations, and cooperation with neighboring states are characterized. The problems Ukrainian diplomacy at this stage is allocated.

Keywords: Ukrainian diplomacy, foreign policy, legal framework, international recognition, international organizations, peacekeeping.